

**ПІДГОТОВКА ВИХОВАТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ
У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

**FUTURE TEACHERS PREPARATION FOR FORMING MORAL VALUES OF
PRESCHOOL AGED CHILDREN**

Марія Федорова

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти та педагогічних інновацій, Житомирський державний університет імені Івана Франка

Анотація: У статті висвітлюються етапи підготовки вихователів закладів дошкільної освіти до виховання моральних цінностей у дітей старшого дошкільного віку. Охарактеризовано зміст роботи на кожному етапі: виділення проблеми та постановка мети діяльності; обґрунтування теоретичних основ організації виховного процесу на основі аналізу наукової літератури; здійснення діагностики рівнів сформованості моральних цінностей дошкільників; розробка моделі та апробація форм і методів виховання моральних цінностей дошкільників; проведення контрольного зрізу з метою виявлення ефективності проведеної роботи.

Ключові слова: моральні цінності, структура моральних цінностей, когнітивний, емотивний, діяльнісно-вольовий компоненти моральних цінностей.

Annotation: The article highlights the stages of future teachers' preparation that work in pre-school educational institutions for forming moral values of senior preschool aged children. The content of work at each stage is characterized: reasoning for choosing the problem; formulation of the purpose of the activity; substantiation of theoretical foundations of educational process organization on the basis of the analysis of scientific literature; implementation of diagnostics of levels of moral values formation of pre-school aged children; development of the model and testing of forms and methods of moral values upbringing of preschool aged children; carrying out an assessment to determine the effectiveness of the work done.

Key words: moral values, structure of moral values, cognitive component, emotional component, activity-volitional component of moral values.

Проблемне поле дослідження. Ефективність функціонування системи освіти, забезпечення належної якості освіти є однією з найбільш актуальних проблем сучасної педагогіки. Визнання пріоритету виховних і розвивальних завдань перед навчальними, орієнтація на виховання системи особистісних цінностей у дитини потребує перегляду методичних засад підвищення професійної компетентності вихователя. Проблема виховання моральних цінностей особистості порушується у працях І.Беха, Б.Братуся, А. Кір'якової, О.Сухомлинської, І.Підласого, Т.Піроженко, К.Чорної та ін. Проте, доводиться констатувати, що теоретичні і методичні аспекти проблеми виховання моральних цінностей у дітей дошкільного віку не знайшли достатнього висвітлення у наукових дослідженнях.

Метою статті є висвітлення методичних засад підготовки вихователів закладів дошкільної освіти до виховання моральних цінностей у дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Організація процесу виховання моральних цінностей дошкільників передбачає не лише проведення роботи з дітьми, а й проведення науково-методичної роботи з педагогічним колективом закладу дошкільної освіти. Розглянемо етапи роботи з вихователями та зміст кожного етапу.

Перший етап – усвідомлення проблеми вихователями та постановка мети діяльності.

При організації освітнього процесу з дітьми дошкільного віку сьогодні привертають увагу такі негативні явища: збіднення соціально-морального розвитку дітей за рахунок посилення уваги до інтелектуального розвитку; зникнення розвиненої форми самодіяльної гри з життя дітей, що спричинює недостатній рівень сформованості комунікативних умінь сучасних дошкільників та умінь взаємодії з однолітками; неповне усвідомлення педагогами механізмів морального розвитку дошкільників, а також педагогічних умов, ефективних форм і методів морального виховання дітей дошкільного віку; зниження ролі виховання в діяльності сучасних освітніх закладів; необхідність виділення змісту, сутності моральних цінностей особистості та розробки концептуально-теоретичних і організаційно-методичних засад ефективного їх виховання в сучасних умовах. Зазначена ситуація вимагає пошуку шляхів удосконалення процесу соціально-морального виховання дітей, зокрема виховання моральних цінностей.

Результатом цього етапу є створення творчої групи у закладі дошкільної освіти, у склад якої входять вихователі, вихователь-методист, викладачі університету (спеціальності «Дошкільна освіта»), основною метою якої є оптимізація роботи із зазначеної проблеми.

Другий етап – теоретико-аналітичний – передбачає обґрунтування теоретичних основ організації процесу виховання моральних цінностей на основі опрацювання та аналізу наукової літератури. На цьому етапі ми використовували такі форми і методи роботи: діагностика знань вихователів з проблеми дослідження, надання допомоги вихователям у складанні планів самоосвіти, виступи вихователів, викладачів університету (спеціальності «Дошкільна освіта») на педагогічних радах та нарадах при завідувачу, самостійне опрацювання вихователями наукової літератури, індивідуальні та групові консультації вихователя-методиста, науково-методичні консультації викладачів університету, бесіди з вихователями щодо організації і проведення виховної роботи з дошкільниками, щодо вікових особливостей дітей дошкільного віку, засідання «Круглого столу», участь у наукових конференціях.

Теоретико-аналітичний етап передбачав усвідомлення вихователями понять «цінності», «моральні цінності», знання їх механізмів становлення, педагогічних умов виховання в онтогенезі. У сучасній філософській словниковій літературі поняття «цінність», як правило, використовується для позначення позитивної чи негативної значущості об'єктів оточуючого світу для людини, класу, групи, суспільства в цілому. При цьому відзначається, що цінність об'єкта залежить не від його властивостей, а від потреб та інтересів особистості, яка здійснює оцінку, сфери соціальних відносин, що задають критерії та способи оцінки суспільних явищ, об'єктів (Соціологія: Енциклопедія 2003). Моральні цінності є похідними від цінностей соціальних, вони задовольняють духовні потреби людини, отже наряду з пізнавальними, релігійними, естетичними цінностями є складовою духовних цінностей. Носієм моральних цінностей є особистість, а сферою виявлення – взаємовідносини між людьми.

Моральні цінності виявляються у діях і вчинках, спрямованих на іншу людину і здійснених для її блага, що передбачає відсутність мотиву власної корисності, відмову від егоцентричної орієнтації життя, що виявляється не лише в цілях, а й засобах їх досягнення. Серед інших характеристик моральних цінностей вчені виділяють наступні: загальнозначимість і необхідність (повинність); не мають інституціонального статусу, тобто в суспільстві немає осіб, корпорацій, які можуть виступати від імені моралі (А.Гусейнов); містяться у суспільній свідомості; задовольняють духовні потреби людей; пов'язані з діяльною волею, завдяки якій обмежуються вітальні потреби, підпорядковуючись етичним цілям (Ріккерт 1920, с. 416).

У вітчизняній психології, починаючи з О.Леонтьєва, моральні цінності характеризуються через поняття «смысл», «смысловое утворення» (О.Асмолов, І.Бех,

Б.Братусь, Б.Зейгарник, Д.Леонтьєв, О.Леонтьєв). Як різновид смислових утворень моральні цінності привласнюють їх основні характеристики, а саме: мають активно-дійовий характер; визначаються потребами і мотивами особистості; виникають внаслідок розвитку діяльності суб'єкта і відображають його індивідуалізоване ставлення до світу, людей, себе; неcodифікованість в системі значень; не існують ізольовано, а утворюють систему; майже не залежать від ситуативних факторів; ієрархія особистісних цінностей майже незмінна; переживаються як ідеали, як «об'єктивно бажаний стан речей для всіх» (О.Асмолов, О.Басіна, Б.Братусь, Б.Зейгарник, Д.Леонтьєв, О.Насиновська). Моральні цінності являють собою найвищий рівень у структурі особистості і є вирішальним фактором, що регулює її поведінку. Моделі ціннісних орієнтацій закладаються у дитинстві і в дорослому віці серйозно вже не змінюються.

Інтеріоризація моральних цінностей відбувається завдяки процесам адаптації, соціалізації та індивідуалізації. Механізмами розвитку цих процесів є захисні механізми, ідентифікація, інтерналізація (Яницкий 2000). О.Бодальов визначальним фактором інтеріоризації загальнолюдських цінностей в особистісній вважав ставлення до людини та оточуючого її світу суб'єктивно значимих людей та спільнот. Важливим засобом трансляції цінностей є спілкування, засноване на суб'єкт-суб'єктній основі. Механізмами впливу є зараження, наслідування, навіювання, віра, переконання при зниженому рівні критичності з боку суб'єкта. При цьому з боку суб'єкта необхідно враховувати ступінь його психологічної готовності відгукуватися на впливи, за якими стоять певні цінності. Отже, звертається увага на активність обох сторін процесу міжособистісної взаємодії (Бодалев 1996, с. 164-165).

Природно, характеристики сформованості моральних цінностей у дитини-дошкільника відрізняються від дорослої людини. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури нами обґрунтовано визначення поняття «моральні цінності дітей старшого дошкільного віку» – це слабоусвідомлені, нестійкі смислові утворення, що ґрунтуються на емоційно-ціннісному ставленні до іншої людини, потребі в єднанні з іншими, узагальнюють емоційно забарвлені уявлення і знання про взаємовідносини на засадах справедливості, людяності, відповідальності, людської гідності, що виявляються переважно в адаптивній поведінці, орієнтованій на оцінки, норми, задані дорослими. Серед базових моральних цінностей ми виділяємо справедливість, людяність, відповідальність, гідність, чесність.

Аналіз психолого-педагогічної літератури довів, що вже у дошкільному віці здійснюється формування смислової сфери особистості: відбувається усвідомлення і

первинна інтеріоризація соціокультурних смислів в особистісні смисли, їх узагальнення, здійснюється усвідомлення дитиною своєї суб'єктності та утвердження себе у різних діях. Основним механізмом формування моральних цінностей дошкільника є ідентифікація власних вчинків із закріпленими в образі-«Я» емоційно-забарвленими смислами (цінностями) (Непомнящая 1980, с. 30).

У структурі моральних цінностей дітей старшого дошкільного віку ми виділяємо когнітивний, емотивний та діяльнісно-вольовий компоненти (Федорова 2016, с. 88).

Емотивний компонент моральних цінностей включає наступні характеристики. У старшому дошкільному віці здійснюється інтенсивний розвиток соціальних почуттів (симпатії, співчуття, товаришкості) і соціальних мотивів діяльності, розвивається здатність розуміти емоційний стан і настрої оточуючих (як правило, дифузно-аморфний та дифузно-локальний типи сприймання емоцій), розвивається диференціація емоцій та когнітивні схеми емоцій. Формується цінність колективу та суспільно значущих справ.

Основними потребами, що стимулюють моральний розвиток дошкільника, є потреба в емоційній насиченості, що спонукає дитину до переживання відносин і стає важливим фактором, що визначає спрямованість особистості (Б.Додонов); потреба у соціальній відповідності оптимізує розвиток полімотивації та посилення ролі оцінки дорослого (Г.Бреслав); потреба у самостійності забезпечує саморегуляцію діяльності, спонукає до прийняття власних рішень та здійснення морального вибору (Г.Бреслав); пізнавальні потреби забезпечують пізнання соціальної дійсності, засвоєння соціальних еталонів (Л.Божович); потреба у встановленні і збереженні позитивних взаємин з дорослими, потреба у спілкуванні з однолітками, співпраці та спільній діяльності з ними спонукає до оволодіння нормами взаємовідносин, спричинює зниження кількості конфліктів, усвідомлення спільності з іншими (Л.Божович, Я.Коломінський, Г.Урунтаєва).

Розвиток мотиваційної сфери дітей старшого дошкільного віку пов'язується з такими новоутвореннями: співвідкорення мотивів, усвідомлення власних мотивів, зростання кількості опосередкованих мотивів, соціальних мотивів поведінки (Л.Божович, Г.Бреслав, Д.Ельконін, О.Леонт'єв, Г.Урунтаєва). Розвиток зазначених новоутворень дозволяє дитині досягати значимих, хоча і непривабливих цілей, надає окремим їй діям відображений смисл, сприяє розвитку механізмів саморегуляції поведінки, довільності, формуванню вольових якостей, що є невід'ємною складовою моральних цінностей. Необхідно відзначити, що соціальні мотиви залишаються ще нестійкими, потребують зовнішніх опор, легко порушуються під впливом емоційного збудження (О.Запорожець).

Когнітивний компонент моральних цінностей розвивається в напрямі від позбавлення егоцентризму до становлення об'єктивної позиції особистості (О.Запорожець). У старшому дошкільному віці розвивається орієнтація на загальний смисл людських взаємовідносин, осмислена орієнтація у власних переживаннях та їх узагальнення (Давыдов 1986, с. 67), здатність планувати діяльність та прогнозувати наслідки своїх дій. Відбувається формування елементарних смислів діяльності (коли мета і мотив діяльності поєднуються), тобто дитина починає діяти «для чогось» (Смирнова 2000, с. 37).

У старших дошкільників поглиблюються і диференціюються уявлення про основні моральні поняття (доброту, чесність, відповідальність, дружбу тощо), які поки що залишаються злитими з безпосереднім емоційним ставленням до людей або літературних персонажів (Л.Божович). Моральні поняття залишаються недостатньо узагальненими (спостерігається низький, рідше середній рівень узагальнення), що пов'язано з переважанням егоцентричної спрямованості відносин «я – інший».

Етична оцінка дитини залишається емоційною і ситуативною. Вона неточна, слабодиференційована, нестійка, залежить від оцінок авторитетних дорослих, який фіксує увагу на певних аспектах поведінки і тим самим сприяє виробленню еталонів поведінки, з якими дошкільник звиряє власну поведінку і поведінку однолітків. Образ «Я» у дошкільника сформований на достатньому рівні і є достатньо усвідомленим (Овчиннікова 1986, с. 48).

Діяльнісно-вольовий компонент моральних цінностей пов'язаний з розвитком довільності всіх психічних процесів. Визначальним новоутворенням старшого дошкільного віку є довільність поведінки, яка являє собою узгодження власних вчинків із певним зразком. Необхідно відзначити, що саморегуляція поведінки є ще недосконалою, імпульсивність призводить до неусвідомленого порушення норм поведінки (усвідомлене їх порушення є нечастим явищем).

Розвивається здатність ставити мету діяльності, планувати її, самостійно виконувати і контролювати результати. Поступово зростає стабільність поведінки незалежно від присутності дорослого. Дошкільник оволодіває позаситуативно-особистісною формою спілкування (Лісіна 2009, с. 285), яка ґрунтується на розумінні почуттів, мотивів поведінки іншої людини і у найбільшій мірі сприяє переходу на більш високий рівень розвитку моральності.

Необхідно відзначити що особистісні утворення, які входять у структуру моральних цінностей дошкільників необхідно розглядати у взаємозв'язку з іншими

компонентами. Кожна психічна властивість, поєднуючись з іншими буде по-різному визначати спрямованість особистості та її поведінку.

Результатом теоретико-аналітичного етапу є виділення основних наукових положень, з позицій яких буде обґрунтовано модель виховання моральних цінностей у дітей старшого дошкільного віку.

Третій етап – констатувальний – пов'язаний з проведенням діагностики сформованості моральних цінностей дошкільників. Важливим завданням цього етапу було обґрунтування критеріїв і показників, виділення рівнів сформованості моральних цінностей дітей, а також підбір методик, що дозволять здійснити максимально точну їх діагностику. Особливості проведення констатувального експерименту було обговорено з викладачами університету, психологом дошкільного навчального закладу. Результати діагностики повідомлялися на засіданні педагогічної ради ДНЗ, нарадах при завідувачу.

Нами обґрунтовано наступні критерії і показники сформованості моральних цінностей. **Критерій «точність, узагальненість і дієвість знань, що складають зміст моральної свідомості»** розкривається у таких показниках: узагальненість моральних понять; значимі смисли дошкільника; усвідомлення соціальних, моральних норм поведінки (норми допомоги, чесності, справедливості, слухняності / дисциплінованості; здатність до аналізу ситуації; сформованість самосвідомості.

Діагностика показників точності, узагальненості і дієвості знань, що складають зміст моральної свідомості здійснювалася за наступними методиками. Для виявлення розуміння моральних понять та ступеня їх узагальненості використовувалась бесіда, під час якої дітям пропонували відповісти на питання: яку людину ти вважаєш доброю (злою)? чесною (брехливою)? відповідально? справедливою? Також пропонувалося пояснити відповіді і навести приклади відповідних вчинків у поведінці знайомих людей або казкових персонажів. З метою виявлення найбільш значимих цінностей використовувалась методика «Що ми цінуємо в людях» (Р.Калініна, 2011).

Вивченню усвідомленості дітьми моральних норм допомагає методика, розроблена Г.Урунтаєвою та Ю.Афонькіною, де дошкільникам пропонувалося закінчити запропоновані ситуації і оцінити вчинки дітей, представлені на картинках. Також пропонувалося розв'язати моральні дилеми для дітей дошкільного віку, розроблені Т.Авдуловою. З метою дослідження здатності до аналізу ситуації, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, розуміння прихованого і переносного смислу ситуації, здатності її узагальнити використовувалась методика «Послідовність подій» (О.Бернштейн). Вивчення рівня і характеру самооцінки, сформованості образу "Я",

ступеня усвідомлення своїх особливостей здійснювалась за допомогою методики «Розкажи про себе» (А.Щетиніна).

Критерій «стійкість внутрішніх соціально-моральних мотивів поведінки» розкривається у таких показниках: усвідомлення емоційних станів оточуючих; спрямованість особистості; виявлення суспільних мотивів поведінки у ситуації вибору; здатність до емпатії; ціннісне ставлення до себе та інших.

З метою діагностики показників стійкості соціально-моральних мотивів поведінки дошкільника доцільно використати наступні методики. Здатність до емпатії перевіряється за допомогою методики «Характер проявів емпатійних реакцій і поведінки у дітей» (А.Щетиніна) і проєктивної методики «Незакінчені розповіді» (Т.Гаврилова). Ставлення дошкільника до себе та однолітків діагностується за допомогою методики «Два будиночка» (Т.Марциновська, 2005). З метою діагностики, наскільки діти усвідомлюють емоційні стани оточуючих їм пропонувалося назвати емоції дітей, зображених на малюнках, і обґрунтувати відповідь (Г.Урунтаєва, Ю.Афонькіна, 1995). Для виявлення рівнів сформованості суспільних мотивів поведінки дітей ставили у ситуації вибору і вихователь спостерігав за їх поведінкою.

Критерій «соціально-моральна активність особистості» розкривається у таких показниках: уміння організації спільної діяльності з однолітком; сформованість умінь взаємодії з оточуючими, соціальних форм поведінки дитини; дотримання моральної норми чесності у поведінці; здатність до здійснення морального вибору; здатність до розширення моральної норми; сформованість довільності поведінки.

З метою діагностики показників соціально-моральної активності дошкільника доцільно використати наступні методики. Для виявлення рівня розвитку моральної спрямованості дитини, умінь взаємодії з однолітками використовується методика «Зробимо разом» (Р.Калініна, 2011) та педагогічне спостереження за соціальними формами поведінки дитини (А.Щетиніна, Л.Кірс), а також за проявами її комунікативних здібностей (А.Щетиніна, М.Нікіфорова). Дотримання норм чесності і справедливості діагностується за допомогою методик «Програшна лотерея» (М.Бурке-Бельтран), «Чесний лабіринт» (Т.Авдулова). Здатність до здійснення морального вибору і розширення моральної норми перевіряється за допомогою методики «Поділи іграшку», а також за допомогою створення проблемних ситуацій, де дітям пропонується поділитися цукерками з однолітками у звичній ситуації, а пізніше – у нових умовах (О.Смирнова, 2006). Діагностика рівня розвитку довільності здійснювалась за допомогою методики «Ввічливість» (Н.Гуткіна).

Четвертий етап – формувальний – передбачає впровадження обґрунтованих педагогічних умов, ефективних форм і методів роботи з дітьми, що оптимізують процес виховання моральних цінностей. На цьому етапі проводилися індивідуальні консультації з психологом, вихователем-методистом, науково-методичні консультації з викладачами університету (спеціальності «Дошкільна освіта»), педагогічні години, спільне моделювання виховних заходів з метою уточнення особливостей організації виховного процесу, видів діяльності, що оптимізують процес виховання моральних цінностей у дошкільному дитинстві. Під час проведення «круглих столів», семінарів з елементами тренінгу, семінарів-практикумів здійснювався обмін думками, ідеями з метою обміну досвідом роботи, а також для пошуку найбільш ефективних форм і методів виховання моральних цінностей у дошкільників. Також систематично проводилися взаємовідвідування виховних заходів, свят, розваг, режимних моментів з метою вивчення особливостей організації виховного процесу та особливостей стилю спілкування вихователя з дітьми.

Результатом цього етапу була апробація обґрунтованої моделі виховання моральних цінностей дошкільників.

П'ятий етап – контрольно-оцінний – передбачає узагальнення результатів, оцінку ефективності виховних впливів та оприлюднення результатів дослідження. На цьому етапі ми повторно проводили методики, які застосовувалися на констатувальному етапі дослідження з метою перевірки, чи підвищився рівень сформованості моральних цінностей у старших дошкільників. Аналіз результатів методик підтвердив, що досвід роботи творчої групи ефективний та може бути використаний вихователями при організації виховного процесу у закладі дошкільної освіти.

Результати роботи було представлено в матеріалах досвіду роботи вихователів, які входили у творчу групу: опис досвіду роботи вихователя, презентація досвіду роботи, дидактичні матеріали, конспекти виховних заходів, фотоматеріали та буклети, у яких відображено зміст проведеної роботи.

Висновки. Підготовка вихователів до виховання моральних цінностей у дітей старшого дошкільного віку передбачає проходження ряду етапів. Перший етап пов'язаний з усвідомленням проблеми вихователями та постановкою мети діяльності. Результатом цього етапу є створення творчої групи, діяльність якої спрямована на розв'язання поставленої проблеми. Теоретико-аналітичний етап передбачає обґрунтування теоретичних основ організації процесу виховання моральних цінностей на основі опрацювання та аналізу наукової літератури. Результатом роботи на цьому етапі є

виділення теоретичних положень, на яких буде ґрунтуватися робота з дошкільниками. Констатувальний етап пов'язаний з проведенням діагностики сформованості моральних цінностей дошкільників. Формувальний етап передбачав розробку моделі та апробацію педагогічних умов, форм і методів виховання моральних цінностей дошкільників. Контрольно-оцінний етап мав на меті проведення контрольного зрізу з метою виявлення ефективності проведеної роботи. Результати роботи було представлено в матеріалах досвіду роботи вихователів, які входили у творчу групу.

Література

- Бодалев А.А. Психология общения / А.А.Бодалев. – М.: Издательство "Институт практической психологии", Воронеж: НПО "МОДЭК", 1996. -256 с.
- Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения: Опыт теоретического и экспериментального психологического исследования. – М.: Педагогика, 1986. – 240 с.
- Лисина М.И. Формирование личности ребенка в общении / М.И.Лисина. – СПб.: Питер, 2009. – 320 с.
- Максимова О.О. Толерантність як складова морального виховання / О.О.Максимова // Наукові записки: збірник наукових статей. - К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. - Вип. 128. – С 101 – 108.
- Непомнящая Н.И. Ценностность как центральный компонент психологической структуры личности / Н.И. Непомнящая, М.Е. Каневская, О.Н. Пахомова, В.В. Барцалкина, С.Н. Рубцова, Э.Н. Музе // Вопросы психологии. – 1980. – №1. – С.22-30.
- Овчинникова Т.Н. Особенности осознания себя детьми 6-летнего возраста / Т.Н. Овчинникова // Вопросы психологии. 1986. - № 4.. – С. 43-49.
- Риккерт Г. Философия жизни / Г.Риккерт. — Киев: Ника-Центр, 1998. — 512 с.
- Смирнова Е.О. Особенности общения с дошкольниками: учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений. -- М.: Издательский центр «Академия», 2000. - 160 с.
- Социология: Энциклопедия / Сост. А.А. Грицанов, В.Л. Абушенко, Г.М. Евелькин, Г.Н. Соколова, О.В. Терещенко. — Мн.: Книжный Дом, 2003.— 1312 с.
- Тернопільська В.І. Теоретичні засади реалізації ціннісного підходу у вихованні особистості / В.І.Тернопільська // Нові технології навчання: наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН. - К., 2016. - Вип. 88. ч. 2. - С. 118-121.
- Федорова М.А. Обґрунтування структурних характеристик моральних цінностей дітей старшого дошкільного віку / М.А.Федорова // Наука і освіта, 2016. – Випуск № 9. – С.88-92.

Яницкий М.С. Ценностные ориентации личности как динамическая система (монография)

/ М.С. Яницкий // Кемерово: Кузбассвуиздат, 2000. – 119 с.

Information about the author

Maria Fedorova

PhD in Pedagogic sciences, Associate Professor

Associate Professor of the Department of Preschool Education and Pedagogical Innovations

Zhytomyr Ivan Franko State University

40, Velyka Berdychivska Str. ,Zhytomyr, Ukraine, 10008

E-mail: astashkina@meta.ua